

Roda docens.

Rolduc als priesteropleiding door de eeuwen heen

Rolduc is de enige religieuze instelling in Nederland, die sinds haar stichting in 1104, binnenkort negen eeuwen geleden, praktisch ononderbroken een huis is geweest van gebed, geestelijk leven, spiritualiteit, cultuur, theologie, onderwijs, en vooral priesteropleiding. Dit is de eerste rode draad die de negen eeuwen geschiedenis van dit huis doorloopt. Rolduc is, wat dit betreft, een unicum in Nederland, wellicht zelfs in heel Noord-West Europa. Hoeveel religieuze huizen in Europa hebben Reformatie en godsdienstoorlogen in de 16^e eeuw niet overleefd, hoeveel kerkelijke instellingen zijn niet opgeheven en gesecculariseerd in de Franse tijd, en nooit meer heropgericht? Jazeker, ook de abdij Kloosterrade trof oorlogsellende, plundering en brandstichting, bijvoorbeeld in de beginjaren van de Tachtigjarige Oorlog, vervolgens in de jaren 1636-1639, en daarna nog de opheffing en de confisquatie in de Franse Tijd, maar altijd weer streefden de bewoners ernaar zo snel mogelijk terug te keren in hun geliefde huis, en de continuïteit te waarborgen. En, hoewel ondertussen al toe aan de vijfde variant in verschijnings- en organisatievorm, waarborgt Rolduc ook vandaag nog de continuïteit die sinds 1104 bestaat: studie, intellectuele vorming, theologisch onderwijs enerzijds, en gebed, spiritualiteit, religieuze vorming en priesteropleiding anderzijds. Dit is de tweede rode draad door de geschiedenis van Rolduc: de continuïteit van dit huis ligt in het evenwicht dat men hier altijd heeft weten te vinden tussen studie en intellectuele vorming enerzijds, en spirituele vorming en gebed anderzijds.

Historici delen gewoonlijk de geschiedenis van Rolduc in vijf periodes in. Het Eerste Rolduc was de abdij van Augustijner Koorheren, die heeft bestaan tot de opheffing in 1796, toen onze regio als Departement Nedermaas deel uitmaakte van de Franse Republiek. De gebouwen, die door de Fransen in beslag werden genomen, werden echter door enkele kanunniken, onder leiding van S.P. Ernst, teruggekocht. Deze laatste kanunniken, die uiteindelijk de hoop op een "doorstart" van hun augustijner gemeenschap hadden moeten opgeven, schonken het gebouwencomplex in 1817 aan het bisdom Luik, voor de huisvesting van een seminarie. Die nieuwe bestemming kwam er overigens pas in 1831, toen Cornelius van Bommel, bisschop van Luik, in de oude abdijgebouwen zijn nieuw opgerichte Klein-Seminarie vestigde. Deze Luikse periode noemen we het Tweede Rolduc. Toen, na de Belgische afscheiding, bisschop Van Bommel het Klein-Seminarie naar Sint-Truiden verplaatste, werd het gebouwencomplex overgenomen door mgr. Paredis, apostolisch vicaris van Limburg en later bisschop van Roermond, die er niet alleen het Klein-Seminarie, het filosoficum en de Normalschool voortzette, maar er ook een open internaat in vestigde. Dit Derde Rolduc bleef bestaan tot 1946, toen mgr. Lemmens, bisschop van Roermond, de onderwijsinstellingen ophief, en Rolduc alleen als Klein-Seminarie liet voortbestaan. Het Vierde Rolduc was dus uitsluitend Klein-Seminarie. Hoewel Rolduc in 1967 toch weer een open internaat werd, keerde de oude glorie van het Derde Rolduc nooit meer terug. De tijd van de internaten was voorbij. In 1971 zwaaide de laatste lichterinternen af. Het huidige, Vijfde Rolduc, heeft meerdere functies: internationaal congrescentrum, nog altijd Gymnasium (als voortzetting van het Gymnasium van het Derde en het Vierde Rolduc), en sinds 1974 Groot-Seminarie van het bisdom Roermond. Daarmee kan men zeggen dat, ook al is Kloosterrade/Rolduc in de loop van de geschiedenis meerdere malen van functie veranderd, het toch sinds de stichting in 1104 tot op de dag van vandaag, dus sinds negen eeuwen, praktisch ononderbroken een centrum is geweest van gebed, studie, spiritualiteit en cultuur, en van vorming en opleiding van priesterstudenten.

Een gelukkige gegevenheid voor wie de geschiedenis van Rolduc bestudeert, is dat wij beschikken over een zeer rijke historische documentatie, waaronder verrassend veel en rijk archiefmateriaal. Voor het zogenaamde "Eerste Rolduc", de abdij van augustijner koorheren Kloosterrade, vanaf de 17^e eeuw ook wel Rode-le-Duc of Rolduc geheten, beschikken we reeds in de stichtingseeuw, de 12^e eeuw, over de zeer zeldzame bron van een eigentijdse kloosterkroniek, de *Annales Rodenses*. Deze oudste bron gunt ons een kijk van binnen op het leven in de jonge kloostergemeenschap, en op het intellectuele niveau van de eerste kloosterlingen. Daarnaast beschikken we ook nog over het archief van de abdij Kloosterrade (voor zover het de rigoreuze Franse archiefselectie heeft overleefd), terwijl van de minder

florissante perioden van de geschiedenis van dit huis, met name de 14^e en de 15^e eeuw, weinig archief bewaard is gebleven.

Uiteraard is ook de korte periode van het "Tweede Rolduc", de tijd van het Luikse Klein-Seminarie, minder goed gedocumenteerd. De Luikenaren zijn namelijk uit Rolduc vertrokken met meename van de volledige inboedel, gebruiksvoorwerpen, liturgische paramenten en zelfs het eetbestek, en uiteraard boekenbezit en archieven.

Het archief van het "Derde Rolduc" daarentegen, het open internaat annex Normaalschool, Klein-Seminarie en filosoficum, is zeer goed bewaard gebleven, en van uitzonderlijke kwaliteit.

Van het "Vierde Rolduc" moet het archief nog geordend worden, maar we beschikken hier – we zijn dan al in de tweede helft van de 20^e eeuw –, in toenemende mate over andersoortig informatiemateriaal, met name gedrukte bronnen. De archief-documentatie stelt ons dus in staat een historische route af te leggen die de genoemde 900 jaren volledig overspant.

Het Eerste Rolduc

Kloosterrade (het Eerste Rolduc) is een vrucht van de Gregoriaanse Hervorming, de algemene hervorming van kerk en samenleving die een groot gedeelte van de 11e en de 12e eeuw overspant, zo genoemd naar paus Gregorius VII, die echter slechts één van de actoren van deze grote hervormingsbeweging was. Eén van de opmerkelijke aspecten van de Gregoriaanse Hervorming was de hernieuwde belangstelling voor het eremitisch leven. Rolduc werd gesticht door de Doornikse priester Ailbertus, die een zorgeloos bestaan als kanunnik van het kathedrale kapittel vaarwel zegde, om zich in 1104 als kluizenaar te vestigen op een stuk grond dat hij kreeg van graaf Adelbert van Saffenberg, voor een leven van gebed, apostolische armoede en armenzorg. Toch is het zeer opmerkelijk dat Ailbertus zich niet, zoals andere eremieten in zijn tijd vestigde in een afgelegen en onherbergzaam gebied, maar op korte afstand van de burch van Rode, en bovendien pal langs de handelsweg, dus, hoewel in afzondering, toch in contact met de wereld om hem heen. Ailbertus kreeg al snel volgelingen, en het is dus niet verwonderlijk dat zijn stichting, begonnen als een ermitage, binnen enkele jaren uitgroeide tot een cenobitisch klooster. Zodoende kreeg Kloosterrade reeds in het midden van de 12^e eeuw zijn definitieve vorm, die van een klooster van reguliere kanunniken. Hiermee hebben we de derde rode draad die door alle periodes van de geschiedenis van Rolduc loopt, namelijk het evenwicht tussen afzondering en openheid. Vanaf het begin was Kloosterrade een huis dat, enerzijds, afgezonderd leefde, maar tegelijk open stond voor de samenleving. Afgezonderd als een ermitage, waarvoor het gesticht was, maar ook rechtstreeks participierend aan de regionale economie. Dit huis heeft zodoende vanaf het begin een evenwicht gevonden in de spanning tussen openheid en teruggetrokkenheid. Teruggetrokkenheid, omdat de kanunniken een beschouwend leven leidden van koorgebed, studie, armoede en gemeenschapsleven. Openheid, omdat diezelfde kanunniken het al sinds het einde van de 12^e eeuw en vooral in de 13^e eeuw als hun taak beschouwden de zielzorg in een aantal aan hen toevertrouwde parochies op zich te nemen. Dit evenwicht tussen teruggetrokkenheid in de landelijke rust voor gebed, geestelijk leven en studie, en openheid voor de samenleving, in de directe nabijheid van het bruisende economische leven, is tot op de dag van vandaag één van de meest kenmerkende elementen van de geest van dit huis gebleven.

Dat de stichters en de oudste bewoners van dit huis een uitstekende opleiding hadden genoten, lijkt geen twijfel. De schrijver van de *Annales Rodenses* licht de lezer in over de goede opleiding van Ailbertus, de stichter van Rolduc, die gevormd was in de filosofie en de vrije kunsten, en in Doornik tot scholaster was benoemd,¹ van Richer, de strenge kanunnik van Rottenburch die in 1111 als overste van Kloosterrade benoemd werd,² en van Giselbert, "zeer onderlegd in de wereldlijke letteren".³ De vroomheid van Richer bleek zelfs aanstekelijk: zijn vroomheid maakte het klooster nog vromer dan het al was.⁴

Dat er niet alleen mannen met een goede opleiding in Kloosterrade intraden, maar dat er ook

¹ L. Augustus, J.T.J. Jamar, *Annales Rodenses. Kroniek van Kloosterrade* (Maastricht 1995 = Publicaties Rijksarchief Limburg, 3), p. 71.

² *Annales Rodenses*, p. 99.

³ *Annales Rodenses*, p. 123.

⁴ *Annales Rodenses*, p. 123.

onderwijs gegeven werd aan jongeren, leren we uit een tragisch voorval in 1123, namelijk de brandstichting van de schoolgebouwen door de *scolares*.⁵ Nu zullen die brandstichtende *scolares* misschien vervelende pubers geweest zijn, maar dit betekent niet dat er in de kloosterschool van Rolduc alleen maar middelbaar onderwijs werd gegeven. In 1124 verhaalt de annalist ons dat Heriman, kandidaat voor de abtsfunctie, opgeleid was in Kloosterrade.⁶ Er was dus wel degelijk sprake van hoger theologisch onderwijs. Heriman werd later bisschop van Lund in Zweden, en luidde daarmee een (nog immer actuele) reeks in van studenten en docenten van Rolduc die in de loop der eeuwen tot de bisschoppelijke waardigheid zijn verheven.

De faam van de kloosterschool was in 1137 al zo verspreid dat Johannes, Leuenaar van geboorte, werd opgeleid in de abdij Kloosterrade. Dat de Universiteit van Leuven nog niet bestond, kan niet de enige reden van zijn keuze zijn geweest. In 1143 verhaalt de annalist dat Arnold en Rutger te Kloosterrade intraden, waar zij ook tot geestelijke en tot kloosterling opgeleid waren.⁷ Hetzelfde gold voor Hubert, de zoon van Jutta, die in Kloosterrade tot geestelijke en tot broeder was opgeleid.⁸ Meiner van Anstel zond in 1150 zijn twee zonen naar Kloosterrade om er in de letteren gevormd te worden, waarvoor hij aan het klooster 20 morgen te Crombach overdroeg.⁹ Er bestond dus een kloosterschool, die een hoog niveau had. Uiteraard had deze school ook een bibliotheek, waarvan de inhoud ons bekend is.¹⁰

Zijn wij over de beginperiode van Kloosterrade uitstekend ingelicht, met name dank zij de *Annales Rodenses*, de 14^e en de 15^e eeuw onttrekken zich bij gebrek aan bronnen practisch geheel aan onze waarneming. De kwalen, waar in deze periode meerdere kapittels onder leden, waren ook in Kloosterrade ingeslopen. Het gemeenschappelijk eigendom was vervangen door persoonlijk bezit, en het gemeenschapsleven opgegeven ten bate van het afzonderlijk leven. En ook al ondernam abt Dammerscheidt in de eerste helft van de 16^e eeuw pogingen tot hervorming, het was hem niet gegund het roer om te gooien. Rond 1600 was de situatie van de abdij weinig florissant: enkele kanunniken waren naar de Reformatie overgegaan, sommige kanunniken-pastors woonden samen met een vrouw, slechts drie kanunniken huisden in de abdij Kloosterrade... kortom, een algehele ontredding van het kloosterleven.

De herleving zou uiteindelijk pas weer komen met de 17^e-eeuwse Contra-Reformatie, eerst onder de abten Straelen en Van Horpusch, maar vooral tegen het einde van die eeuw onder abt Petrus van der Steghe, die er, zij het met veel moeite, in de jaren 1680 in slaagde een kloosterhervorming door te voeren. Deze hervorming voorzag in herstel van de oorspronkelijke strengheid van de regel, door het hernemen van het gemeenschapsleven, het verbod op persoonlijk bezit, en de verplichting tot deelname aan het koorgebed. De strenge observantie van de oude regel contrasteerde dusdanig met de algemene nalatigheid van de periode ervoor, dat het kon gebeuren dat Kloosterrade (dat vanaf deze periode ook wel Rode-le-Duc of, via contractie, Rolduc genoemd wordt) van jansenisme verdacht werd.

Over de tijd na de hervorming van abt Van der Steghe zijn wij wederom uitstekend ingelicht, dank zij zijn opvolger, abt Nicolaus Heyendahl, een man die veel historisch onderzoek heeft verricht naar de geschiedenis van Kloosterrade. Vorming tot het kloosterleven en een goede theologische opleiding werden vanaf deze periode wezenlijke onderdelen van de vorming der novicen. Aanvankelijk trok Kloosterrade hiertoe externe docenten aan, maar in 1698 benoemde abt Joannes Bock de begaafde kanunnik Nicolaas Heyendahl tot lector. Heyendahl en zijn opvolgers lieten een unieke collectie van ruim 100 handschriften, theses en theologische tractaten na, heden bewaard als onderdeel van het kapittelarchief in het Rijksarchief in Limburg. Op dit fundament werd het theologisch onderwijs van de abdij in de 18^e eeuw gebouwd. Heyendahl werd als lector in de theologie opgevolgd door zijn neef Joannes Jozef Haghen, die zelf van 1757 tot 1781 abt van Kloosterrade zou worden. In de laatste eeuw

⁵ *Annales Rodenses*, p. 129-131.

⁶ *Annales Rodenses*, p. 133.

⁷ *Annales Rodenses*, p. 179.

⁸ *Annales Rodenses*, p. 197.

⁹ *Annales Rodenses*, p. 199.

¹⁰ J. Kleijntjens, *Onderwijs in de middeleeuwse kloosters. De boekenlijst van Rolduc*, in: Rolduc's Jaarboek 14 (1934), p. 79-84; J.P.M. van Gils, *Middeleeuwse boekenlijsten als peilschaal der cultuur*, in: Rolduc's Jaarboek 18 (1938), p. 247-248.

van haar bestaan werd er in de abdij Kloosterrade theologisch onderricht van hoog niveau gegeven.

De 18e eeuw is daarmee opnieuw een bloeiperiode in de geschiedenis van Kloosterrade. Het aantal kanunniken groeide van 15 in 1650 tot 47 in 1794, waarvan weliswaar een meerderheid extern was, dat wil zeggen de pastoraal verzorgde in één van de parochies die door de abdij bediend werden. In de 18e eeuw werden steeds meer priesters vanuit Kloosterrade in de pastoraal geplaatst, priesters die in de strenge geest van de hervorming opgeleid waren, en die niet alleen een grondige theologische opleiding gevolgd hadden, maar bovendien ook in hun pastorieën volgens de kloosterregel leefden.

In 1797 had de openbare verkoop van alle goederen van de abdij plaats. Met de "bons" die zij als schadeloosstelling van de Franse overheid hadden ontvangen, kochten de kanunniken, onder aanvoering van kanunnik Ernst, hun eigen goederen terug, eerst in de stille hoop op herstel van de abdij, maar toen het duidelijk was dat dit niet meer mogelijk was, met de bedoeling in de abdijsgebouwen een religieuze instelling te vestigen.

Het Tweede Rolduc

In 1817 schonken de overgebleven augustijner koorheren van de voormalige abdij Kloosterrade de gebouwen en bezittingen aan mgr. Barrett, vicaris-generaal van het bisdom Luik, voor de huisvesting van een seminarie. Hiermee begon het Tweede Rolduc, ook genoemd de "Luikse Periode". Nadat in 1829 mgr. Cornelius van Bommel tot bisschop van Luik benoemd was, vatte hij al snel plannen op om in de gebouwen van de voormalige abdij een Klein-Seminarie te vestigen, een instelling die Van Bommel beschouwde, zo schrijft hij, *"niet alléén om grondige studien onder de geestelijken te doen herleven, maar ook om waardige priesters te vormen, die God en zijner kerk van harte zijn toegedaan"*. Van Bommel, zelf oud-president van een Klein Seminarie, beschouwde een goede priesteropleiding als een absolute prioriteit: *"Het heeft ons innig bedroefd, het bisdom zoo lang beroofd te zien van een gesticht, dat wij als allernoodzakelijkst achten"*. Het Klein Seminarie werd geopend op 17 oktober 1831. De wat excentrische ligging van het complex aan de uiterste grenzen van het bisdom woog niet op tegen de schoonheid en de rust van Rolduc: *"Wie de abdij gezien heeft, zal moeilijk beslissen wat al treffelijker is, de ruime, luchtige, gezonde fraaie huizing of derzelver heerlijke ligging, hoven en wandelingen. Twee schoone steen-wegen maken den toegank ervan zeer gemakkelijk, en niemand twijfelt er aan, of de vereeniging van zoo veele voordelen is meer dan toereikende, om het onaangename goed te maken, hetwelk de verre afstand voor eenige gedeelten van ons bisdom oplevert"*. De opleiding legde allereerst de nadruk op *"de vorming van het hart"*, waar de *"kiem aller Christelijke en priesterlijke deugden"* gelegd moest worden. Het studieprogramma omvatte verder een cursus *humaniora* van zes jaar en een cursus *philosophie* van twee jaar. Het Frans was de voertaal, maar vanaf de *syntaxis* werd men geacht zich ook in het Latijn te kunnen uitdrukken. De cursus filosofie duurde twee jaren.¹¹

Het eerste studiejaar 1831/32 had 109 leerlingen in de *humaniora*, en 50 in de filosofie. Om een idee te geven van het niveau van de opleiding, vermelden we slechts dat in het eerste studiejaar de cursus hebreuws gevolgd werd door 32 leerlingen, en dat men na het eerste jaar al hoofdstuk 1 uit Genesis en Psalm 8 kon lezen.

De dagorde was als volgt: opstaan om 5 uur, 5.15 gebed, 5.45 H. Mis, 6.15 studie, 7.30 ontbijt, vanaf 8 uur lessen, 10 uur recreatie, 's middags om 2 uur na het eten, lezen en een tientje van de rozenkrans, om 2.15 studie, 3.45 lessen, 4.30 uur goûter, 5 uur lof, 5.15 uur les, 6 uur studie, 7 uur avondeten, 8.30 avondgebed, 9 uur naar bed.

In mei 1836 richtte bisschop Van Bommel in Rolduc een Normaalschool in voor het Nederlandssprekende deel van zijn bisdom. De Normaalschool van Rolduc was daarmee de eerste Normaalschool van het toenmalige België.¹² Dat de opleiding van onderwijzers plaats vond in hetzelfde huis als de priesteropleiding was in de geest van Van Bommel niet meer dan logisch. De onderwijzer was in zijn ogen immers "een kostbare man, die de pastoor helpt het volk door de godsdienst op te voeden, en de autoriteiten helpt het lot van het volk te verbeteren door het uitroeien van volkse vooroordelen en het

¹¹ "Bevel-Brief" van bisschop Van Bommel, 26 augustus 1831: RAL, archief Derde Rolduc, inv.nr. 133.

¹² R. Pipeleers, *De geschiedenis van de bisschoppelijke jongenskweekschool in Limburg van 1836 tot 1920*. – De naamlijst van leerlingen is gepubliceerd: Luc Minten, *De inschrijvingsregisters van de bisschoppelijke normaalschool te Rolduc/Sint-Truiden (1836-1920)* (Hasselt 1994).

verbreiden van gezonde denkbeelden in huishouding en landbouw".¹³

In 1839, toen het Koninkrijk der Nederlanden van Willem I gesplitst werd in een noordelijk deel, voortaan "Nederland" geheten, en in een zuidelijk deel, voortaan "België" geheten, werd de provincie Limburg in tweeën gedeeld. Op het aan Nederland toebedeelde territorium van de provincie Limburg werd bij pauselijke breve van 2 juni 1840 het Apostolisch Vicariaat van Limburg opgericht. Mgr. J.A. Paredis werd daarvan aan het hoofd gesteld. Voor Luik had de nieuwe kerkelijke indeling tot gevolg dat het Klein Seminarie van het bisdom voortaan niet alleen in het 'buitenland' lag, maar ook niet meer in het eigen bisdom. Het bisdom Luik wilde dus Rolduc verlaten, en met ingang van Pasen 1843 werd het Klein Seminarie overgebracht naar Sint-Truiden. Mgr. Paredis zette echter, ten behoeve van zijn Apostolisch Vicariaat, Klein Seminarie en Normaalschool in de gebouwen van Rolduc voort. Na langdurige en moeilijke onderhandelingen kocht het Apostolisch Vicariaat van Limburg uiteindelijk van het bisdom Luik de abdijgebouwen van Rolduc.

Het Derde Rolduc

Daarmee begon het "Derde Rolduc". Toen Mgr. Paredis op 1 mei 1843 Rolduc plechtig opende, waren er 60 studenten, verdeeld over Klein-Seminarie, filosoficum en Normaalschool. Er was dus in eerste instantie slechts sprake van een voortzetting van de oude lijn uit de Luikse periode. Zelfs het Reglement van het Seminarie uit de Luikse periode werd door de nieuw benoemde directeur Peters zonder wijziging overgenomen. Overigens was Peters al sinds 1831 aan Rolduc verbonden, en was de overgang van het oude bisdom Luik naar het Apostolisch Vicariaat voor hem zeker niet ingrijpend.

De geniale intuïtie van Peters was echter – en daarmee zette hij een geheel nieuwe lijn uit – dat hij Rolduc niet alleen voortzette als Klein Seminarie en Normaalschool op het Luikse model, maar dat hij het omvormde tot een open instituut met een internationale dimensie. Vanaf het begin van het schooljaar 1843/44 stelde hij Rolduc namelijk ook open voor interne leerlingen, en introduceerde hij, naast het gymnasium, een middelbare school met een Duitse en een Nederlandse afdeling. Rolduc werd zodoende een internaat, waar zowel seminaristen, jongemannen die zich bestemden tot het priesterschap, als niet-seminaristen, jongemannen die kozen voor een carrière in de maatschappij, werden opgeleid. Voor deze laatste categorie wierf men daarenboven bewust in het aangrenzende Duitse Rijnland.

Dit was slechts één van de originele kenmerken van het Derde Rolduc. Een andere kenmerkende trek van Rolduc was de vooruitstrevendheid op onderwijsgebied. Rolduc stond altijd onmiddellijk open voor de nieuwste onderwijskundige ontwikkelingen en voor nieuwe schoolvormen. Al vanaf 1863 werden, onder leiding van de latere directeur Everts, leraren voorbereid op het behalen van een wettelijke bevoegdheid. In 1872 was Rolduc de eerste katholieke HBS van Nederland. Een vooruitziende blik, en een moedige beslissing, omdat een katholieke HBS toen geen subsidie van de staat kon krijgen. Bovendien zond directeur Everts zijn priesterdocenten voor studie niet meer naar de Leuvense of de Keulse universiteit, maar naar een Nederlandse universiteit. F. Spijkers was de eerste priester-docent die door directeur Everts voor zijn universitaire opleiding wiskunde nota bene naar Leiden werd gestuurd. Dit baarde groot opzien, en uit behoudend katholiek Nederland klonk verontwaardigde kritiek op deze gevaarlijke nieuwlichterij die van Rolduc kwam.¹⁴ Ook zag men al vroeg het belang van de staatsexamens in: zoveel mogelijk leerlingen deden staatsexamen. Naast de HBS kwam in 1896 een Handelsschool, en in 1898 een Voorbereidende School, in de wandeling "Klein Rolduc" genaamd, bestemd voor jongens met een onvoldoende vooropleiding op de Lagere School.

De oriëntatie op (Noord-)Nederland is een ander wezenlijk aspect van het Derde Rolduc, dat vanaf het begin de consequentie heeft getrokken van de Belgische afscheiding, namelijk de integratie van Limburg in Nederland. Dat betekende niet alleen dat men vanuit Rolduc niet meer ging studeren in Keulen of in Leuven, maar in Leiden of in Utrecht, maar ook dat Rolduc een prominente rol heeft gespeeld in de Katholieke Emancipatie en in de bevordering van de Nederlandse letteren. Men mag Rolduc in de 19^e eeuw zelfs als orangistisch bestempelen. Maar tegelijkertijd was het directeur Willem Everts die in 1857, op muziek van Bernard Pothast, het eerste Limburgse volkslied componeerde. De Limburgse identiteit werd klaarblijkelijk aangevoeld als een noodzakelijke tegenhanger voor het

¹³ Minten, *De inschrijvingsregisters*, p. 12.

¹⁴ J. Damen e.a. (red.), *Rolduc 1843-1943* (Kerkrade 1948), p. 50.

vaderlandsgevoel.

De seminaristen volgden op Rolduc zes jaar klassieke studies (gymnasium), en twee jaar filosofie. De vier theologiejaren werden gedaan aan het Groot-Seminarie in Roermond. Er was dus een gemengde bevolking van kinderen van 12 jaar tot filosofiestudenten van 20 jaar, een groot leeftijdsverschil. Hoewel de jongens van Klein Rolduc, de gymnasiasten, de HBS'ers en de filosofen in hetzelfde gebouwencomplex woonden, hadden niet alleen de leerlingen van Klein Rolduc, maar ook de filosofen aparte recreatie- en klaslokalen. De recreatiezaal van de filosofen heette het "Casino", benaming die in 1963 bij de verhuizing van het filosoficum van Kerkrade naar Heerlen overgegaan is op de recreatiezaal van de HTP, later UTP, en daar momenteel haar laatste dagen beleeft. De filosofie-studenten betitelden de gymnasiasten overigens als *plebs*. Enige afstand moest er wel zijn, aangezien de filosofen ook optraden als surveillanten voor de klein-seminaristen.

Het dagelijks leven verliep volgens een strakke dagorde: opstaan om 6 uur, gevolgd door ochtendgebed, meditatie en H. Mis, 8 uur ontbijt, gevolgd 's ochtends en 's middags door een aantal lessen, slechts onderbroken door het diner, om 4.55 uur goûter, en daarna tot 8 uur 's avonds studie, waarna souper en om 9 uur avondgebed. Een en ander óók op zaterdag; alleen op dinsdag- en donderdagmiddag hadden de leerlingen vrij voor een wandeling.

Het onderwijs was toevertrouwd aan priesterleraren. Slechts enkele vakken, die men klaarblijkelijk niet in overeenstemming achtte met de priesterlijke waardigheid, werden door leken gegeven, zoals gymnastiek, muziek, scheikunde of tekenen. De seminaristen kregen een gymnasium-opleiding op hoog niveau, met klassieke talen, moderne talen, geschiedenis, aardrijkskunde, wiskunde, natuurkunde en scheikunde, en naast het Gymnasium-programma ook nog godsdienstleer, bijbelse en kerkgeschiedenis.

Tekenend voor het hoge niveau van het onderwijs in het Derde Rolduc is het grote aantal lesboeken, geschreven door docenten van Rolduc, die klaarblijkelijk meenden dat een lesboek, geschreven door een katholiek priester, van een beter niveau was dan een lesboek geschreven door een protestant.

Wezenlijk opleiding op Rolduc was de actieve beoefening van algemeen vormende activiteiten, zoals sport, toneel, zang en muziek, en van culturele activiteiten, zoals het houden van lezingen in de Academie. Onder de bekende priester-componist Bernard Pothast wist men zelfs enkele malen een opera op te voeren. Ook de film deed zijn intrede in het culturele leven van Rolduc. Toen in 1934 de nieuwe aula werd gebouwd, kwam er een volledige installatie voor filmprojectie.

Daarnaast werd ruim aandacht besteed aan wat altijd het eigene is geweest van Rolduc, namelijk de vorming van de spiritualiteit, in liturgische vieringen, retraites, instructies, broederschappen en congregaties.

De plechtige prijsuitreiking op het einde van het schooljaar was niet alleen het hoogtepunt van het studiejaar, maar ook het hoogtepunt van het culturele jaar. De leerlingen droegen bij die gelegenheid gedichten voor die zij zelf hadden gecomponeerd, enkele in het Nederlands, maar toch bij voorkeur in het Duits, het Frans of het Latijn, en zelfs in het Grieks.

Voertaal, ten tijde van het Derde Rolduc, was het Frans. Pas tijdens het directeurschap van L. Schrijnen, in 1912, werd het als officiële omgangstaal en gebedstaal afgeschaft. De prijsuitreiking werd pas in 1921 voor het eerst in het Nederlands gehouden. Directeur Van de Venne gaf daartoe slechts na langdurige aarzeling zijn toestemming. Het spreken van één van de Limburgse dialecten was uiteraard ten strengste verboden. Wie daarop betrap werd kon rekenen op forse straf.

Het Derde Rolduc leidde in totaal 12.013 leerlingen op,¹⁵ gemiddeld dus 116 per jaar. In totaal 1.766 leerlingen slaagden voor het staatsexamen gymnasium, HBS of Handelsschool; 1.908 oud-leerlingen van Rolduc werd priester gewijd, 19 oud-leerlingen werden hoogleraar, 11 oud-leerlingen werden tot bisschop gewijd. Honderden leerlingen bevolkten ieder jaar het gebouwencomplex. Een topjaar was het schooljaar 1935/36 met 394 leerlingen, filosofen niet meegeteld.

¹⁵ *Rolduc 1843-1943*, p. 332.

Het Vierde Rolduc

In 1945 maakte mgr. J. Lemmens, bisschop van Roermond, bekend dat hij Rolduc wilde bestemmen tot exclusief Klein-Seminarie, en daarmee de andere interne opleidingen wilde opheffen. Daarmee viel in 1946 het doek over het Derde Rolduc, dat daarna alleen doorging als Klein-Seminarie van het bisdom Roermond, het zogenaamde Vierde Rolduc. De maatregel betekende ook dat het Klein-Seminarie van Rolduc exclusief bestemd werd voor seminaristen. Priesterstudenten mochten vanaf 1946 ook niet meer op de Bisschoppelijke Colleges of op andere middelbare scholen opgeleid worden, maar moesten naar Rolduc.

Het Vierde Rolduc was een Klein Seminarie, zoals in de naoorlogse tijd ieder bisdom en iedere congregatie er een had, met een bijna monastieke dagorde, een strenge discipline, met een sterke nadruk op studie en daarom van een uitstekend intellectueel niveau, maar met weinig aandacht voor de menselijke en affectieve ontwikkeling van de studenten.

De dagorde was strak. Opstaan om 5.45 uur, morgengebed, meditatie, Angelus, H. Mis, studie, ochtendgymnastiek, ontbijt. In de ochtend de middag lessen, onderbroken door middageten en studie. De avond was grotendeels gewijd aan studie. De dag werd afgesloten om 19.45 met het avondeten, en om 20.45 met het avondgebed.

Het grootste gedeelte van de dag was gevuld met lessen en studie. De lessen werden gegeven door een veertigtal priesterleraren, aangevuld voor enkele vakken met lekenleraren. Het studieprogramma van het Vierde Rolduc was dat van een soliede Gymnasium van vóór de Mammoetwet, met een sterke klassieke signatuur. De filosofen hadden als hoofdmoot filosofie, maar ook algemene vakken als biologie, kerkgeschiedenis, bijbelse geschiedenis, economie, kerkmuziek, gewijde welsprekendheid, en zelfs ascese.

In het gebedsleven en de spiritualiteit van Rolduc bleven de tradities van het Derde Rolduc nog in het Vierde Rolduc bestaan. Godsdienstlessen, congregaties en retraites bepaalden de geestelijke vorming van de priesterstudenten. Toneel en academie bepaalden de culturele vorming.

De eerste jaren van het Vierde Rolduc waren succesvol, met record aantallen, gymnasium en filosoficum samen, van tussen de 450 en (in 1956/57, de babyboom!) 490 leerlingen. Daarna gingen de cijfers in dalende lijn, om in de jaren '60 letterlijk in te zakken. In 1971 viel uiteindelijk het doek.

Het Vijfde Rolduc

Het Vijfde Rolduc, in 1974 opgericht door mgr. J. Gijsen, bisschop van Roermond, als Groot-Seminarie voor ons bisdom, viert vandaag zijn 25-jarig jubileum. Het was het eerste Groot-Seminarie dat, na de kerkelijke crisis van de eindjaren 60 en de beginjaren 70 in Nederland weer werd opgericht. Sindsdien hebben ook andere bisdommen in ons land dit goede voorbeeld gevolgd.

Voor de historicus is het nog te vroeg om een terugblik te wagen over deze korte periode van 25 jaar geschiedenis. Wat echter wél gezegd kan worden is, dat de historische continuïteit van Rolduc als priesteropleiding, een huis waar al sinds negen eeuwen met slechts korte onderbrekingen, priesters zijn opgeleid, gewaarborgd blijft, en dat Rolduc over enkele jaren de tiende eeuw van zijn geschiedenis mag ingaan als een huis waar priesterstudenten een gedegen intellectuele en wetenschappelijke opleiding krijgen, en een degelijke spiritualiteit meekrijgen, die berust op een diep gebedsleven en een enthousiaste inzet in liefde voor Christus en Zijn Kerk.

In 1954, bij gelegenheid van het 850-jarig bestaan van Rolduc, sloot De Clercq zijn studie over het theologisch onderwijs in Rolduc als volgt af: "De intieme verbondenheid van onderwijs en spiritualiteit is een kenmerk van de abdij Rolduc tijdens de laatste eeuw van haar bestaan; het is ook een traditie, waaraan het huidige klein seminarie met fierheid getrouw blijft".¹⁶ De Clercq spreekt hier over het Vierde Rolduc. Ook het huidige, het Vijfde Rolduc, is hieraan trouw gebleven. De continuïteit van de priesteropleidingen in dit huis, de intieme verbondenheid van onderwijs en spiritualiteit, te samen het het gelukkig evenwicht tussen afzondering en openheid, zijn immers de drie rode draden die sinds negen eeuwen lopen door de geschiedenis van dit huis. Onze opdracht is het deze goede traditie in de toekomst, en om te beginnen de komende 25 jaren, voort te zetten.

¹⁶ Ch. de Clercq, *Theologisch onderwijs en vorming te Rolduc van 1680 tot 1796*, in: *Roda Sacra 1104-1954* (1954), p. 69.

Régis DE LA HAYE

Literatuur

L. Augustus, J.T.J. Jamar, *Annales Rodenses. Kroniek van Kloosterrade* (Maastricht 1995 = Publicaties Rijksarchief Limburg, 3).

J.A.K. Haas, *Inventaris van de archieven en handschriften der Abdij Kloosterrade* (Maastricht 1986 = Inventarisreeks Rijksarchief in Limburg, 36).

F. Sassen, *De middeleeuwse bibliotheek der abdij Kloosterrade*, in: *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis*, nieuwe serie, 29 (1937), p. 19-76.

F. Sassen, *L'enseignement scolastique à l'abbaye de Rolduc au XIIe siècle*, in: *Revue Néoscolastique de Philosophie* 36 (1934), p. 78-100.

Ch. de Clercq, *Theologisch onderwijs en vorming te Rolduc van 1680 tot 1796*, in: *Roda Sacra 1104-1954* (1954), p. 15-69.

J. Damen e.a. (red.), *Rolduc 1843-1943* (Kerkrade 1948).

F. Sassen, *Rolduc, Klein Seminarie van Roermond 1843-1946*, in: *Roda Sacra 1104-1954* (Roermond 1954), p. 76-95.

C.Th.H. Reul e.a. (red.), *Het vierde Rolduc 1946-1971. Geschiedenis van een klein-seminarie* (Kerkrade 1983).